

Foto: Per Berge Moe

"Let your rapidity be that of the wind, your compactness that of the forest." – Sun Tzu

Det kanske var ett substitut för den första streedance uppvisningen jag flydde från. Det kanske var för att alla andra var så bra på att spela fotboll, eller för att jag gillar att ta med händerna. Det började som för de flesta av oss på skolgården. Ganska snabbt efter det, hade jag, som under en initial ensam pre-pubertal tid, hamnat i en gympasal med killar som var tre år äldre än mig.

Det har berättats för mig att sporten uppfanns för att realisera den perfekta olympiska kroppen. Det berättas även att basket uppstod ur en gymplärares frustration, över en understimulerande inomhusmiljö under vintern i Kansas. I livet efter döden ska mina förfäder tydligen ha spelat fotboll med en död mans huvud varje dag, om man nu ska försöka härleda varför den akuta meningsfullheten som vi alla nog kände, infann sig; när bollen motiverade oss till att springa idioten tills vi kräktes eller skjuta hundra straffkast per dag, eller vid varje avblåsning för kvarter fylla golvet för spontana one-on-ones och simuleringar av on-the-buzzard halvplans skott för mästerskapet, för varandra, för alla som såg på och alla som aldrig kom till läktaren.

Inom estetiken och dramatiken är *mimesis*, efterlikning, ett sätt att förstå och visa världen. Efterlikningen skapar förutsättningarna för meningsfullhet, genom att binda samman handlingar med orsak och verkan, i en förhöjd upplevelse. Även fast jag spelat basket ett år i Mississippi, har den amerikanska bilden av sporten alltid funnits närvarande; det började väl med *Space Jam* och *One Tree Hill* vid sidan av NBA, för att bli mer sofistikerat med *NCAA March Madness* slutspelsyra, *And1 mix tape* och Thomas Carters basket-epos *Coach Carter*. Jag har under hela mitt liv imiterat dessa bilder, tillsammans med mina tränare. Att senare se Steve James *Hoop Dreams*, och faktiskt

göra en säsong för en liten sjabbig high-school, på södra USA:s landsbygd, har tagit mig till en plats mellan den amerikanska drömmen om *hjälten som skapar sig själv*, och den svenska lagmodellen. Det är därifrån jag skriver, om min märkliga hybrid-dröm om basket. Det är därifrån jag betraktar leken som undersöker individens relation till kollektivet på blodigt allvar.

Motiven för extrem dedikation till tid på parkettgolvet varierar. För mig handlade det aldrig om proffsdrömmar. Mina drömmar var av ett annat slag än dem som det går att möta i den flertal gånger prisbelönta dokumentärfilmen *Hoop Dreams*.

I Steve James *Hoop Dreams* från 1994 följer vi två afro-amerikanska killar, William Gates och Arthur Agee, från den fattigare delen av Chicago; med stora drömmar om att bli professionella basketspelare. Projektet, som till en början skulle bli en kortfilm för TV, blev till en fem år lång dokumentär process. Lyckan på planen blir något mer i ett land som USA – det har potential att bli den gyllene biljetten för spelaren, men också familjen, ut ur fattigdom genom en finansierad utbildning. Arthur och William börjar tillsammans på privatskolan St. Joes, där den professionella basketspelaren Isiah Thomas har gått, med förhoppningar om att förverkliga sina drömmar.

På St. Joes blir det tydligt att institutionaliserad basket handlar om kollektivets tämjande av individens lekfullhet. Samtidigt är den beroende av just detta självförtroende och trots. Paradoxalt nog, kräver den att just personen som tämjts allra mest, glömer allt som har att göra med lydnad och systematik, för att i det förhöjda ögonblicket – i *the clutch* – leverera ett avgörande. När det ögonblicket kommer, när matchen – den lilla världen som kräver spelarens fullständiga hängivenhet – står och väger, kan människor dansa eller knäckas för alltid.

Arthur blir tidigt identifierad som en person att ge bollen till i matchens avgörande spel, under matchens sista sekunder. Det samma gäller William. Men Arthurs familj har inte råd med

studieavgiften på privatskolan, och Coach Pingatore som leder programmet på St. Joe's, är inte tillräckligt nöjd med det han ser hos Arthur. Till skillnad från William, så tvingas Arthur att återgå till att spela för sin kommunala skola: Marshall.

Vi får i en del av *Hoop Dreams* följa William i ett avgörande ögonblick. Det hela sänds på TV. Kampen om tiden illustreras av den digitala klockan i utsnittets utkant. Den utvalde kommer ner för att hämta bollen vid sin egen baslinje. Ibland rullas den till och med fram mot halvplanen för att klockan ska startas så sent som möjligt. Alla vet att personer som William inte ska få chansen att göra poäng, men det är som att en dold logik i spelet, alltid möjliggör ett sista försök. Alldeles för många matcher har avgjorts under den sista förhöjda minuten, då spelet systematiskt avbryts för att spara värdefulla sekunder.

Konstigt nog kan basket ses mycket tydligare genom ett par ögon som betraktade de kinesiska landskapen 500 f.Kr. Sun Tzu var general, militärstrateg och författare i riket Wu vid mynningen av Yangtze-floden. Han lämnade efter sig *Om krigskonsten*, ett verk som citerats av Gordon Gecko i Oliver Stones *Wall Street* från 1987, studerades av generalerna i den nordvietnamesiska armén men även av poeter och filosofer på grund av sin Daoistiska retorik. Låt oss betrakta denna sista förhöjda sekund med hjälp av ett av Sun Tzus militära axiom:

"What the ancients called a clever fighter is one who not only wins, but excels in winning with ease. Hence his victories bring him neither reputation for wisdom nor credit for courage. He wins his battles by making no mistakes. Making no mistakes is what establishes the certainty of victory, for it means conquering an enemy that is already defeated."

Det gör alltså att se ögonblicket som redan avgjort. I basket kan utgången i en match kalkyleras utan att titta på poängtavlan – den skiner igenom i misstagens treenighet – *missade*

straffkast, turnovers och motståndarnas offensiva returer. Det är en paradox, som spelaren iscensätter i *the clutch*; att samtidigt fullfölja principerna, som redan på förhand besegrat motståndaren genom *momentumet* genererat ur lagets förenade energi, och dessutom bli till hjälten som är lämnad ensam att begå ett stordåd eller att gå under. När tränaren förblindad av spelplanen som ett ändamål i sig-själ, tappar sin förmåga att underordna taktiken sina strategiska strävanden, blir basket schack. Då är människor som William Gates och Arthur Agee pjäser som kan offras, för ytliga mål som att vinna en match, att skapa en stjärna, att få en trofé att visa upp. I dessa fall går hjälten oftast under.

I de sista minuterna av sektions-finalerna, ställs William Gates, nyligen tillbaka på planen efter en knäskada, på straffkastlinjen. Han gör inget misstag och förblir hundra procentig. I den följande matchen gör sig knäskadan påmind. Men tränaren fortsätter spela honom. I matchens sista minuter ställs William inför straffkastlinjen igen, med en chans att vända 1 poängs underläget laget befinner sig i. Men det är som att självförtroendet, känslan av harmoni med och förtroende för tränaren är som bortblåst. Han står där, i en fullsatt dånande baskethall, helt ensam, med ett haltande momentum. Helt plötsligt är han inte ett utlopp för en större kraft, nu kommer han till världen som en individ, hans straffkast är beroende av hans viljehandlingar. Men Williams vilja är diffus. Han är inte på golvet för sig själv längre, han är där för någon annan: för brodern som lever sin dröm genom honom, föräldrarna som offrat så mycket för att kunna betala för utbildning, för tränaren som bara är intresserad av att återskapa en tidigare bedrift med honom som medel. Sex sekunder återstår, två straffkast, och en chans att vinna. Han missar båda, knäskadan är tillbaka. Menisken: de många rotationernas och stötarnas största förlorare.

Framgång på planen för med sig en helt annan typ av so-

cial status i USA jämfört med Sverige, vilket har skildrats i en myriad inkarnationer av *high-school filmen*. I Thomas Carters *Coach Carter* från 2005 kommer till skillnad från i *Hoop Dreams*, tränaren till spelarna. Här har han med sig en syn på basket som en taktik för ett annat strategiskt ändamål än vinst; självrespekt, ambitioner och klassresa. Bilderna som inleder filmen är ett montage av förnedring; basketens version av en örfil eller en spottloska kan sägas vara en turnover som leder till att någon dunkar alley-oop över dig, och sen ger dig lite trashtalk på det. Samuel L Jackson, som här spelar den filantropiska tränaren som vänder tillbaka till sin gamla skola muttrar: "*those boys they are so angry and undisciplined*", i en av filmens inledande dialoger med sin fru. Men på något sätt är det hans kall, hans plikt, att lugna ner dessa pojkar och disciplinera dem.

Färgtemperaturen i bilden bleknar, när Coach Carter gör resan från att ha lämnat sin son på privatskolan till Richmond; där William och Arthur från *Hoop Dreams* kunnat bo. Coach Carter erbjuder ett socialt kontrakt till ungdomarna; där de i utbyte mot disciplin och skolresultat utlovas att bli vinnare. Resten av filmen blir en exposé av bilder av det sedelärande straffet, det goda våldet, diverse variationer av utskällningar, akrobatiska montage av basketmatcher och kollektiva extaser av såväl glädje som sorg. Vid en närmare titt finns det återkommande bilder i såväl *Hoop Dreams*, *Coach Carter* och youtube-compilations av professionell- och streetbasket.

Den första och kanske mest arketypiska bilden i basketfilmen, är den av baslinjen. Här är engelskan avslöjande. Konditionsövningen som hos oss kallades för idioten, kallas här för *själv-mord*. Cruz, en av filmens karaktärer, som utanför baskethallen riskerar att hamna i fängelse eller bli ett offer för det meningslösa och verkliga våldet, säger i en replik undertexten direkt till Coach Carter: "*i killed myself for you, to get back on the team, this is bullshit*". Fundamentet för lagsporten är den kollektiva

belöningen och bestraffningen, grundlagd i nedbrytningen av egot: *"If you are late, you will run, if you give me attitude you will do push-ups, so you can push-up or shut up, thats up to you"*.

Straffet blir i basketfilmen något som i sig är gott, nästan som att prästen i Bergmans *Fanny och Alexander* har dykt upp i en gymnasal, och predikar smärtans kärleksevangeliem, med en visselpipa runt halsen. Coach Carter hade kunnat säga: Ser ni inte att jag straffar er för att jag älskar er?

Coach Carter begär att alla spelare tar död på sina egon, sina tidigare jag. Han antar rollen som alkemisten i Alejandro Jodorowskys *The Holy Mountain* från 1973. Han tvingar spelarna att slänga sina krymplingar överbord och bränna sina pengar; för de är enligt honom skit, och kan bli guld. I basketfilmen tar denna visuella gestalt i offret; genom studierna, tydligast i bilderna av skolbänkarna i baskethallen efter Coach Carters lockout. Fysträningen i den tidigare nämnda baslinjen och tagningarna med låg kamera av armhävningar, med tränaren i bakgrunden. Den spartanska inställning till njutning i filmens moraliserande över sex och berusning. Skoluniformen och modifiering av tilltal; ja, sir istället för n-ord, slips mot do-rag, kostym mot baggy jeans och white tall tee – ja, ni fattar. Men först och främst sker denna disciplinering genom att lära sig spela försvar.

Det finns inget som en baskettränare, såväl fiktiv som verklig, älskar och idealiserar så mycket som försvarsspel. Det oglamörösa lagslitet som sätter motståndarna i gungning. Att möta ett lag som var hårt drillade i försvar skrämde alltid skiten ur mig, för att det var mitt jobb att navigera igenom dem som Point Guard; zoner, fällor, man mot man och oändliga cirklar av direkta och indirekta varianter. Då vet du, att du vid varje inkast står inför ett jävla uppkörningsprov; efter ett misstag blir nästa försök dubbelt så svårt. Varje hörn är ett potentiellt bakhåll, varje

sekund utan offensiv hugger dem. Det är som att en bra press placerar den avgörande sekunden mitt i matchen – clutch är inte bara att avgöra matcher med ett sista skott, det är att bryta pressar med ett stoiskt lugn.

Det första lagret som byggs in hos lagmaskinen efter att egot hos spelarna har försvagats under tränarens kommando, är försvaret. Varför denna besatthet av försvar? Svaret finner vi återigen hos Sun Tzu:

"Security against defeat implies defensive tactics; ability to defeat the enemy mean taking the offensive."

Därför bli den nya lagmaskinens första anfallsstrategi av nöd något som liknar en uråldrig jakt-teknik: spring tills bytet kollapsar av utmattning. Först säkras av tränaren underkastelsen, som i värsta fall leder till skador, och i bästa, till en mycket god fysik. Efter det: säkerheten mot förlust, till sist medel för att ta offensiven.

Framgångarna Coach Carters filosofi skördar, utgör tyvärr även ett hot mot hans överordnade strategiska mål. Vi finner i Carlos Castanedas klassiska böcker om sin läroperiod hos Yaqui-trollkarlen Don Juan, att den spirituella krigaren står inför fyra stora utmaningar. Den första är rädslan, i den mening rädslan för att se klart. Det är denna kamp mot klarhet individerna i laget för mot sig själva. Samtidigt kämpar de mot tyglandet av sina singulariteter (här förstått som deras odifferentierbara egenheter; det som oftast av misstag kallas identitet.) Cruz ställer sig i filmens mest melodramatiska ögonblick upp och läser en dikt från hjärtat, efter att ha blivit frågad vid flera tillfällen, vad hans djupaste rädsla är:

"our deepest fear is not that we are inadequate, our deepest fear is that we are powerful beyond measure, [...] and as we let our own light shine we unconsciously give other people permission to do the same, as we are liberated from our own fear, our presence automatically liberates others"

Hos Castaneda är den andra utmaningen den uppnådda klarheten. Att misslyckas med *att tro utan att tro*. Att bli lika självförklarande som ortodox marxism, helt enkelt den som har svaret på allt. Detta gör sig Coach Carter skyldig till, innan han inser att han missförstått vad det innebär att vara en vinnare. Det handlar inte om att ha sitt namn på väggen i en gymnasal.

Den tredje utmaningen uppenbarar sig efter att rädsan för att se klart försvunnit tillsammans med förhåxningen av klarheten. Det är *maktens berusning*. Och den tar sig i filmen uttryck genom förnedringen av motståndarlagan vid vinster och det fä-fänga firandet av vinsten av en turnering. Samuel L Jackson gör i det här läget något av det han kan bäst: han skriker. Snarlika scener av utskällning återkommer gång på gång, tappar nästan sin laddning och övergår subtilt i en farsartad komik.

Filmen kan sägas ha ett yttersta klimax då två huvudkonflikter kulminerar på ett oväntat sätt: sagan om underdoggen slutar realistiskt, den tragiska historien om den inre frigörelsen slutar sagolikt. Det är som att Arthur Agee och William Gates från *Hoop Dreams* i fiktionen får en chans att möta varandra på planen: St. Joe's mot Marshall blir St. Francis mot Richmond. Private school mot public school: det ena laget rankat högst och det andra lägst Kaliforniens mästerskap. Det skulle kunna vara finalmatchen.

Efter att ha gjort allt i sin makt förlorar Coach Carter och hans Richmond Oilers mot St. Francis. Den symboliska kampen mellan rik och fattig slutar med att status quo, trots att ha satts i gungning, kvarstår. Richmond Oilers yttre fiende besegras inte. Men Coach Carter har insett att vinsten inte är yttre, utan erkänner i omklädningsrummet sina spelare som mästare i: "*the ever elusive freedom within*". Den inre fienden har besegrats, den inre fångenskapen avslutats. Coach Carter når sitt mål självrespekt, ambition och klassresa för ett fåtal. Filmen, som är baserad på en verklig historia avslutas med info-texter om att alla seniors

från laget spelade basket på college, och fick en utbildning.

I den dokumentära berättelsen är det trotsset av tränaren, som för Arthur Agee och William Gates till college. I den fiktiva berättelsen är det underkastelsen av tränaren som leder till college. Men denna motsättning är egentligen ytlig, den riktiga konflikten är egentligen en annan. Den står mellan den institutionaliserade basketen och street-basketen.

Det som den institutionaliserade basketen lever på, är något helt annat än krigföringens logik. Den lever på den levande stilens omkullkastande av tränarens dogmer. Den lever på den lekfulla variationen av manövrar som alltid bryter fram i matchernas överskridande ögonblick. Den lever på den rätt fä-fänga iscensättningen av basketspelaren; kläder, rörelsemönster och attityder. Och det är ingenting en tränare kan lära ut, utan endast kämpa emot. Offensiven kommer alltid inifrån, att göra poäng är alltid små stunder av frigörelse. Om du någonsin har satt ett skott on-the-buzzer, vet du vad jag pratar om.

Basket är en fä-fäng sport med timing. Och som det sägs i folkmun: "man får ju inte röra varandra". Övertaget handlar aldrig om endast råstyrka och kroppskontakt. Det handlar om en invecklad psykologisk lek med motståndarens uppfattning av din förmåga. Att samla energi som med en precis timing, placerar hastiga rusningar och snabba utvecklingar där terrängen är försvarslös. Ur spelarens ständigt dolda intentioner, bluffas motståndaren till ett tillstånd av psykologisk förskjutning; en känsla av att vara ur synk med tiden, alltid försenad tills en dominans manifesterar sig i en energilös likgiltighet. I streetbasket är den tydligaste figuren som symboliserar detta tillstånd *the anklebreaker* (googla!), i matchsituationen *den osportsliga foul* eller tränarens *desperata time-out*. För allt är över om momentumet inte stoppas, människor får absurt mycket tur och kraft från något slags självgenererande kreativt fenomen – speciellt om de kan spegla sig i publiken. Det är

för övrigt det här som gör basket till en överlägsen publiksport.

Nu sitter jag mest i publiken själv. Men jag minns alla uppvärmningsled och lay-ups; DMX, NAS, Ludacris, Mobb Deep, M.O.P, UNK, Dem Franchise Boys, Gangstarr, Pete Rock & CL Smooth och alla jag med tiden glömt. Hur varje person försöker sätta sin kroppsfint till rätt ställe i låten, utan att svettbandet eller shootingsleeven rör sig en millimeter från positionen den så noga fått i omklädningsrummets spegel. Jag minns glädjen av att för första gången höja en shootings-shirt över huvudet, första gången jag hade en ankelstrumpa tillsammans med en knästrumpa. Alla absurda sätt att tejsa en tumme på och de konstanta referenserna till *And 1 mix tape*. På sommaren hördes vi långt bort på studsarna. Och ja, jag får fortfarande rysningar när jag hör det svischande ljudet som uppstår, när bollen inte rör något annat än nätet.